

Erhart, Tomáš

Produktivita politické korektnosti v české literatuře

Opera Slavica. 2023, vol. 33, iss. 3, pp. 80-83

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OS2023-3-15>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79389>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20240131

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Produktivita politické korektnosti v české literatuře

SEGI, S.: *Nekorektní literatura: politická korektnost v české literatuře a literární komunikaci*. Praha: Academia, 2023. ISBN 978-80-200-3416-8.

Vzhledem k tomu, jak často se v posledních letech skloňuje sousloví „politická korektnost“ je vlastně s podivem, že odborných publikací na toto téma není v českém prostředí více. A tak *Nekorektní literatura* představuje vítaný příspěvek k aktuálnímu tématu. Jak název napovídá, věnuje se především tomu, jak se tento pojem používá (a někdy i zneužívá) v kontextu české literární scény, a to jak mezi autory a fanoušky bestsellerů, tak například i v uzavřenější komunitě okolo fantastické literatury.

Stefan Segi se od začátku opírá o představu literárního pole Pierra Bourdieu a odvozuje z ní i základní výzkumné otázky, tedy „Jakým způsobem politická korektnost působí na různé části literárního pole“ a „Jak se normy politické korektnosti a diskuse o nich produktivně propisují do samotných literárních děl.“¹ Celkově se dá říct, že je publikace zaměřená více sociologicky než literárněvědně, protože ještě důležitějším zdrojem než samotné literární texty se zdají být různé druhy paratextů, esejí a rozhovorů. Možná zajímavější než projevy v samotných literárních dílech, je totiž to, jak diskuse o politické korektnosti nutí jednotlivé aktéry (autory, kritiky, čtenáře) zaujímat nová stanoviska, která se dotýkají povahy literatury a jejího významu ve společnosti.

Segi to dokazuje na debatě, která se rozpoutala okolo knihy Terezy Boučkové *Rok Kohouta*² z roku 2008. Ačkoliv v knize šlo o individuální výpověď pěstounky dvou romských chlapců, pro její interpretaci je zásadní kontext vztahu české většiny k romské menšině, a mnoho kritiků i ostatních autorů ji odsuzovalo za podporování negativních stereotypů. *Rok kohouta* nebyl nijak zakazován ani cenzurován, naopak se stal bestsellerem a dočkal se několika vydání. Přesto se dá říct, že i hlasy namířené proti němu byly do jisté míry produktivní pro literární pole a vytvořily sociální tlak, jež může mít za následek vznik dalších textů, či ostrakizaci určitých názorů v komunitě, zabývající se literaturou.

Kauza románu *Rok Kohouta* je prvním z několika příkladů kulturních válek, jaké Segi popisuje napříč celou publikací. Většina z nich se udála v Česku v posledních třiceti letech a jedním z důležitých přínosů publikace může být už jen připomenutí toho, jakým způsobem ovlivnily zdejší literární pole. Kulturní válka je rovněž jeden

1 SEGI, S.: *Nekorektní literatura: politická korektnost v české literatuře a literární komunikaci*. Praha: Academia, 2023, s. 21.

2 BOUČKOVÁ, T.: *Rok kohouta*. V Praze: Odeon, 2008.

z několika pojmů, stručně vysvětlených na konci druhé kapitoly, bez kterých už se neobejdeme, když přijde na téma politické korektnosti. Jiným, který se dál v textu objevuje často, je paradox korektnosti. Ten spočívá v tom, že autoři děl, dávajících najevo svou nekorektnost, kteří prohlašují, že se mají stávat oběťmi nové politické cenzury, ve skutečnosti nijak oficiálně zakazováni nejsou a často se naopak těší značné popularitě.

Zatímco v úvodních dvou kapitolách autor načrtává kontext, popisuje zavádění pojmu politická korektnost na západě, jeho pronikání k nám a začátky v devadesátých letech, kdy se například Josef Škvorecky vymezoval proti korektnosti kanadských spisovatelů, na dalších stránkách následuje vhléd do konkrétních pater literárního pole. Věnuje se mimo jiné rozporům mezi českými detektivkami a jejich inspiracemi ze Skandinávie, vnímání historických románů Vlastimila Vondrušky v souvislosti s jeho esejistickou tvorbou, nebo specifikám české literatury pro děti.

Jednou z nejpropracovanějších je hned první část o politické korektnosti v české akční fantastice. Na příkladech autorů, jako Štěpán Kopřiva nebo Jiří Kulhánek, autor dokazuje, jak nekorektnost (například v podobě užívání nevhodných endonym pro menšiny) může být přímo literárním prostředkem. Podle něj se však toto využívání nekorektnosti liší od ostatních tím, že jde hlavně o prostředek korelující s celkovou estetikou tohoto žánru, založenou na přemrštěné brutalitě, akci, expresivním jazyku a snaze šokovat. A tak přestože se touto nekorektností díla akční fantastiky chlubí už v anotacích, nemusí jít o vymezení autorů proti konkrétním pravidlům politické korektnosti.

Oproti tomu spisovatel Vlastimil Vondruška na sebe upoutal pozornost historickými detektivkami, které jsou sice historicky nepřesné, ale samy o sobě se nevyznačují nějakou nekorektností. Stefan Segi je dává do kontextu s Vondruškovými esey, které dlouhodobě publikuje a také s jeho antiutopickým románem *Kronika zániku Evropy*³. V nich opakovaně označuje středověk za dobu bez politické korektnosti, kdy „muži byli muži a ženy ženami.“⁴ Myslí tím značně idealizovanou podobu středověku, kterou prezentuje právě ve svých detektivkách. Segi upozorňuje vícekrát na tento motiv navrácení se v literatuře do určitého času, kdy ještě „nevládla“ politická korektnost. Pro české autory jsou to nejčastěji devadesátá léta, ukazovaná jako čas bezmezní svobody. Projevuje se to nejen u autorů fantastiky a detektivek, ale i u tzv. vysoké literatury, což je zdárně popsáno v předposlední kapitole, nazvané „Husákovy děti mezi sněhovými vločkami“, kde se ukazuje, že i v literárním prostředí je konflikt ohledně politické korektnosti do značné míry konfliktem generačním.

3 VONDRUŠKA, V.: *Kronika zániku Evropy: 1984–2054*. Brno: MOBA, 2019.

4 SEGI, S.: *Nekorektní literatura: politická korektnost v české literatuře a literární komunikaci*. Praha: Academia, 2023, s. 94.

Některé produktivní projevy politické korektnosti se netýkají jen samotných textů, ale i ilustrací, a tak není určitě na škodu, že publikace na konci obsahuje alespoň několik ilustrativních obrázkových příloh, vhodně doplňujících jednotlivá témata. Například v kapitole o dětské literatuře se rozebírají změny ve slabikářích s typickými kresbami Heleny Zmatlíkové, které se postupně měnily, tak aby byly genderově vyváženější (například byl přidán tatínek s kočárkem). Na tomto procesu Segi ukazuje, že některé změny považované za projev politické korektnosti, pokud probíhají pozvolně, jsou nakonec společností přijímány kladně, pokud z nich někdo zvenčí nevytvoří bulvární kauzu.

V podstatě každá podkapitola přichází se samostatným zajímavým tvrzením a všechny dohromady vytváří obraz literárního pole, který uspokojivě plní první úkol, jež si autor vytyčil. Co se týče druhého úkolu, přináší Stefan Segi i dostatek důkazů, že politická korektnost je trendem, který se do literárních děl otiskuje různorodými způsoby, ať už se autoři snaží psát podle jejích pravidel anebo se proti ní naopak vymezují.

Jan Lukavec ve své recenzi⁵ na Nekorektní literaturu uvádí, že je u autora jasné, k jakému názorovému táboru patří, tedy, že se přiklání k obhajobě politické korektnosti jako přirozeného společenského posunu. Jenže je třeba uznat, že Stefan Segi se skutečně snaží o co největší objektivitu, což je dosti problematické u natolik polarizujícího pojmu. Ostatně ve své publikaci cituje tvrzení Stanleyho Fische⁶, že politická korektnost není nálepka, kterou by chtěl někdo hájit, pokud se tak děje tak jen nepřímo při obhajobě konkrétních zásahů (jakým je například větší genderová vyváženost slabikářů pro děti). A tak politická korektnost slouží mnohem častěji jako útočná rétorická figura s negativním podtónem a pokud se ji někdo rozhodne popisovat objektivně jakožto produktivní proces, vyznívá jako její obhájce.

Tomáš Erhart

Bibliografie:

- BOUČKOVÁ, T.: *Rok kohouta*. V Praze: Odeon, 2008. ISBN 978-80-207-1263-9.
FISH, S. E.: *There's no such thing as free speech, and it's a good thing, too*. New York: Oxford University Press, 1994.

5 LUKAVEC, J.: Vzrůst citlivosti versus cenzura. *ILiteratura.cz*. 19. 5. 2023. [online]. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/46381-segi-stefan-nekorektni-literatura>. [cit. 2023-06-11].

6 FISH, Stanley Eugene. *There's no such thing as free speech, and it's a good thing, too*. New York: Oxford University Press, 1994

LUKAVEC, J.: Vzrůst citlivosti versus cenzura. *ILiteratura.cz*. 19. 5. 2023. [online]. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/46381-segi-stefan-nekorektni-literatura>. [cit. 2023-06-11].

SEGI, S.: *Nekorektní literatura: politická korektnost v české literatuře a literární komunikaci*. Praha: Academia, 2023. ISBN 978-80-200-3416-8.

VONDRUŠKA, V.: *Kronika zániku Evropy: 1984–2054*. Brno: MOBA, 2019. ISBN 978-80-243-8898-4.

About the author

Tomáš Erhart

Masaryk University, Faculty of Arts, Department of Slavonic Studies, Brno, Czechia

erhy.tom@gmail.com

<http://orcid.org/0009-0003-5695-7151>

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

<https://doi.org/10.5817/OS2023-3-16>

Żywioły utkane z języka

BRZUSKA-KĘPA, A.: *W kregu istnienia. Topika rytmu życia w poezji Marii Konopnickiej*. Siedlce, 2022.

Celem szkicu jest przybliżenie monografii, która w nieszablonowy sposób odczytuje utwory Marii Konopnickiej, bazując na rytmie życia wplecionym w poezję niezwykłą. Spod masek, schematów, ideologizacji wielkiej poetki w świadomości historyczno-literackiej Alicja Brzuska-Kępa wydobywa obraz inteligentnej, żywiołowej kobiety, emancypantki i dokonuje reinterpretacji jej twórczości poetyckiej.

Poprzez strukturalne ujęcie tematu rozpisanego na pięć rozdziałów, wyeksponowana jest przyroda jako dominujący motyw w poezji Konopnickiej. Szczególnie faworyzowane są pejzaże poetyckie, odbijające stan duszy człowieka. W pierwszym rozdziale zawarte są ustalenia teoretyczne dotyczące toposu i topiki, w celu usystematyzowania osiągnięć teoretycznoliterackich oraz przyjęcie konkretnych metodologicznych wytycznych. Autorka zaznacza fakt stosowania przez Konopnicką